

РЕЦЕНЗИИ И ОТЗИВИ

БАЛАДИЧНО ЗА БАЛАДИТЕ

(Бенатова, Ирина. Баллада в българской литературе 20-30-х годов XX века. Львов: Издательство Львовской политехники, 2015.)¹

Стилиян СТОЯНОВ

(South-West University, Bulgaria, stilyan@swu.bg)

„Баладата в българската литература през 20-те и 30-те години на XX век“ е написана в Лвов дисертация, която така и остава формално незащитена. Ирина Бенатова загива в самолетна катастрофа през юни, 1982 г. Дисертацията е подготвена за издаване от сина ѝ, Данаил Бенатов. Този биографичен ескиз звучи достатъчно баладично: смъртта, която съвсем абсурдно и неочаквано отнася един млад живот, синовният дълг, материализирал паметта за майката в прекрасно изглеждаща книга.

Баладично в някаква степен е и връщането назад, което тази книга предлага. Връщаш се към студентските си години, към четенето на купища книги в библиотеката, към младежки възторжените разговори с колеги, когато си открил нещо, което да се различава от официалното (и скучно) критическо говорене за литературата. За поколенията, търкали студентските скамейки през 80-те години на миналия век, четенето на книгата на Ирина Бенатова би събудило маса забравени емоции, дори и с това, че тя съдържа задължителните реквизити на тогавашния научен канон: да се намери начин да се вмъкне в спецификата на научното дирене авторитетното мнение на някой от корифеите на марксизма, я на някой тогавашен Вожд и Учител. Ирина Бенатова се ограничава с две изречения на Леонид Брежнев, което прави дисертацията ѝ почти дисидентска в сравнение с потока научни трудове, в които първата страница от библиографията съдържаеше трудове на класиците на марксизма – ленинизма. Дан на времето, както точно го е определил академик Иван Радев в предговора си към книгата на Ирина Бенатова.

Мисля си, че ако бях прочел „Баладата в българската литература...“ през 80-те години, бих се похвалил на колегите с откритието си и забелязвам, че сега искам да направя същото. Ирина Бенатова е имала няколко предимства: тя е чуждестранен българист, който има шанса да види българската литература извън националните емоции и националната критическа врява, които много често замъгляват и изкривяват интерпретацията. Познавала е прекрасно и на езика на оригинала баладата в българската, украинската, полската, чешката и руската литература. Била е аспирантка в една от най-добрите славистични катедри не само в Украйна, тази в Лвовския национален университет „Иван Франко“. Бихме се съгласили с думите на Иван Радев, че такова изследване в българската литературна наука няма и вече едва ли може да има. И това не е баладичният рефрен за снега от лани, познат от баладата на Вийон.

Ирина Бенатова изгражда класическа монография, в началото на която уговаря жанровите граници на баладата, търсейки ги в синтеза от епическото, лирическото и драматическото, очертава жанровата хронология, тръгвайки от фолклора и от средновековната лирика, очертава един жанров модел далеч по-адекватен, но и по-сложен от стандартното търсене на свръхестественото и фантастичното.

¹ Благодарение на Данаил Бенатов книгата „Баладата в българската литература през 20-те и 30-те години на XX век“ може да бъде намерена в университетските библиотеки в София, Благоевград, Велико Търново, Пловдив и Шумен и в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Ирина Бенатова прави уговорката, че баладата през 20-те и 30-те години се развива в руслото на пролетарската поезия и в поезията на социалистическия реализъм, но си мисля, че и това, както и цитирането на корифея на теорията на социалистическия реализъм Дмитрий Марков, е нужният декоративен храст, който да легитимира текста на дисертацията пред идеологическите цензори. Защото този храст дава възможност да се говори за баладите на Теодор Траянов и да се мотивира продуктивното твърдение, че в неговите балади опорите се търсят в миналото. Което пък обяснява скромното внимание на тогавашната българска литературноисторическа мисъл към тях – правилно е да се интерпретира шумно и повсеместно поезията на Ботев, която налага бъдещето в контекста и според изискванията на една идеология, която жертва миналото и настоящето в името на бъдещето. Бенатова разглежда баладата „Хаджи Димитър“ единствено като генеративен модел в българската лирика, проследявайки неговото развитие при Траянов, Гео Милев, Николай Хрелков, Младен Исаев и др.

Силата на изследването на Ирина Бенатова е в детайлното познаване на българската поезия не само от 20-те и 30-те години и в систематизирания научен подход към нея. И поради това звучат убедително анализите ѝ на ключови творби от този период: „Септември“ на Гео Милев, поезията на Далчев, Фурнаджиев, Разцветников. След монографията на Александър Кьосев за стихосбирката „Пролетен вятър“ вече не е толкова трудно да се говори за този период. Текстът на Бенатова обаче е писан преди. И е натрапчиво усещането, че цитирането на тогавашния елит на българската литературноисторическа мисъл, може би с изключение на Боян Ничев, е формален акт – просто няма съдържателна теза, която да може да бъде вплетена в интерпретациите на Ирина Бенатова.

Книгата ни връща към ненужно възхвалявани в периода 1945 – 1989, а сега забравени поети: Николай Хрелков, Камен Зидаров, Мария Грубешлиева, Младен Исаев. Бенатова има критерий за добра поезия и никъде в книгата не твърди, че тяхната поезия е добра, среща се и съвсем ясното твърдение, че стихотворението „Знаме“ от стихосбирката „Пожари“ едва ли е нещо, с което авторът му, Младен Исаев, може да се гордее. Тя изследва процеси и не прави панигерици на живите класици, каквито през 70-те години, когато е писала дисертацията, са и Камен Зидаров, и Младен Исаев. Недобрата поезия обаче може да бъде добра основа за изследване на жанрови модели и на процеси в литературата.

Изследвайки българската балада през 20-те и 30-те години на XX век, Ирина Бенатова предлага една доста плътна история на българската лирика от този период, поставена в различни контексти: поетика, реакция спрямо определени идеологически модели, съответствие на социокултурни промени и нагласи. Историята би била интересна, ако бе публикувана в началото на 80-те години, когато е написана. Тя обаче е интересна и сега, трийсет и повече години след написването си и то като актуален литературоведски труд, насочен към филолози на всякаква възраст, а не само като повод филолози на определена възраст да си припомняте мисии с трийсетгодишна давност.